

ОБРАЗ ВІЙСЬКОВОГО В РАДЯНСЬКІЙ ВІЙСЬКОВІЙ ПЕРІОДИЦІ КІНЦЯ 30-Х РР. XX СТ.

Бойков Олег Юрійович,
кандидат історичних наук,
доцент кафедри історії,
археології та методики викладання
Херсонського державного університету
boykoff-oleg@ukr.net
orcid.org/0000-0001-8528-7554

Мета роботи. У статті розглядається процес формування образу військового у період розгортання військової експансії СРСР в кінці 1930-х рр. за матеріалами окремих видань радянської військової періодики цього часу.

Військовий друк означеного періоду вирізняється багатоманітністю видань різного характеру: від звичайних армійських газет до політичних видань для командного та військово-політичного складу РСЧА і ВМФ СРСР. Усі видання мали схожу структуру та наповненість, тож джерельною базою виступають матеріали, розміщені в газеті «Красная Звезда» та періодичному виданні «Пропагандист и агитатор РККА», що містять значний і цікавий матеріал стосовно всіх аспектів формування соціального і політичного образу радянського солдата у означений період.

Результати та наукова новизна дослідження. З'ясовано, що процес формування образу військового, добре відображений в радянській військово-політичній періодиці на початку військової експансії СРСР мав наступні риси.

Цей суспільний образ формувалася, виходячи з потреб тогочасної зовнішньої та внутрішньої політики радянської держави і відображав усі претензії радянської системи на світове панування. Завданням військової преси було змалювання успіхів у створенні образу особливого, відмінного від західної моделі солдата. Продовжується тенденція героїзації бійця революційної армії, акцентується увага на зв'язку поколінь, здійснюється порівняння з героями минулого, навіть з билинними богатырями. Це вказує на спроби доведення законності претензій на всю військову історичну спадщину, на всі ті території, які були колись завойовані російською армією (всупереч самої більшовицької позиції про несправедливий і загарбливий характер війн, що вела колись російська царська армія).

Вибудовувався образ бездоганного бійця з чітким усвідомленням своєї історичної місії визволителя, переможця, оскільки війни, в яку вступав СРСР в 1939 року апіорі визначалися законними, справедливими з точки зору більшовицького догмату про війни справедливі і несправедливі.

Слід враховувати тогочасні суспільні вимоги до образу військового в радянській свідомості як пересічного громадянина, так і самого військовика, які, в свою чергу, формувалися під значним впливом пропаганди, що мало важливе значення як для самої Червоної армії, так і для суспільства. Загальний суспільний образ непереможної армії, бездоганного бійця Червоної армії поступово посилювався, певним чином об'єднував в єдине ціле образи вождів партії та країни з образом звичайного солдата, що стало частиною міфологізації радянської реальності.

Усі вищезазначені положення дають можливість зауважити, що військово-політичний друк кінця 1930-х рр., в умовах розгортання військових конфліктів, хоч і доволі стандартизований, на той час успішно виконував свою роль у процесі побудови стійкого суспільного образу радянського військового. Уже в цей час спостерігається певна еволюція образу військового. Суспільний образ бійця революційної Червоної армії трансформується в образ воїна-визволителя, захисника миру в усьому світі. У цьому чітко спостерігається традиційне для імперії усвідомлення своєї месіанської ролі в світі, на основі якого і вибудовувалася новий за формою, але старий за сутністю суспільний образ військового.

Ключові слова: військовий друк СРСР, соціальний образ військового, Червона армія.

THE IMAGE OF THE MILITARY HUMAN IN THE SOVIET MILITARY PERIODICS OF THE END OF THE END 30'S XX CENTURY

Boikov Oleh Yuriiiovych,
PhD in History, Senior Lecturer at the Department
of History, Archeology and Teaching Methods,
Kherson State University
boykoff-oleg@ukr.net
orcid.org/0000-0001-8528-7554

Purpose. The article considers the process of forming the image of the military human during the military expansion of the USSR in the late 1930's on the basis of materials of individual publications of Soviet military periodicals of that time.

The military press of this period is characterized by a variety of publications: from ordinary army newspapers to political publications for the command and military-political staff of the Red Army and the USSR Navy. All publications had a similar structure and content, so the source base is the materials published in the newspaper "Krasnaya Zvezda" and the periodical "Propagandist and agitator of the Red Army", which contain significant and interesting material on all aspects of social and political image of the Soviet soldier in this period.

Results and scientific novelty of the study. It was found that the process of forming the image of the military, well reflected in the Soviet military-political periodicals at the beginning of the Soviet military expansion had the following features. The social image was formed on the basis of the needs of the then foreign and domestic policy of the Soviet state and reflected all the claims of the Soviet

system to world domination. The task of the military press was to depict the successes in creating the image of a special, different from the Western model of the soldier. The tendency to glorify a soldier of the revolutionary army continues, attention is focused on the connection of generations, comparisons are made with the heroes of the past, even with epic heroes. This points to attempts to prove the legitimacy of claims to the entire military historical heritage, to all those territories that were once conquered by the Russian army (contrary to the very Bolshevik position on the unjust and aggressive nature of the wars once waged by the Russian tsarist army). The image of an impeccable soldier with a clear understanding of his historical mission as a liberator, a victor, because the wars in which the USSR entered in 1939 were a priori defined as legitimate, just from the point of view of the Bolshevik dogma of war just and unjust. The image of the military human in the Soviet consciousness of both the average citizen and the soldier himself, which, in turn, were formed under the significant influence of propaganda, which was important for both the Red Army and society. The general social image of the invincible army, the impeccable fighter of the Red Army, gradually intensified, in a way uniting the images of the leaders of the party and the country with the image of an ordinary soldier, which became part of the mythologizing Soviet reality.

All the above provisions make it possible to note that the military-political press of the end 1930's, in the context of military conflicts, although quite standardized, at that time successfully fulfilled its role in building a stable social image of the Soviet military. Already at this time there is a certain evolution of the image military human. The public image of a soldier of the revolutionary Red Army is transformed into the image of a liberating soldier, a defender of peace throughout the world. This clearly shows the traditional for the empire awareness of its messianic role in the world, on the basis of which was built a new form, but essentially old social image of the military human.

Key words: military press of the USSR, social image of the military human, Red Army.

Вступ. Ідея ностальгування за могутністю колишнього Союзу, вельми популярна зараз як серед цивільного населення країн Північно-Східної Європи, так і в середовищі військових, значною мірою полегшила легітимізацію процесу розширення культурної, економічної і військової експансії колишньої метрополії. Створення в 90-х рр. XX ст. перших своєрідних буферних зон у вигляді фейкових самопроголошених республік для захисту від загрозливих зовнішніх впливів, ведення гібридних війн не лише не викликало негативної реакції у більшості у пострадянського суспільстві, але й сприймалося подекуди як цілком природний і навіть необхідний політичний крок. Подібна ситуація має наслідком загострення нового конфлікту із західними демократіями, дуже вигідного у даному випадку, для певних політичних та військових кіл, у діях яких проявлялася відмінність від західних традицій щодо розуміння межі та рівня відповідальності держави, її еліти перед суспільством та конкретно людиною за здійснювану владу. Вираженням такої відмінності є, серед іншого, вибудовані поколіннями соціальні образи, що презентують політичний, соціокультурний та психологічний контекст розвитку суспільства, але у першу чергу, вказують на ступінь взаємовідносин населення з владними структурами. І одним з подібних, досить добре представлених, з точки зору формування суспільної абстракції, залишається образ військового.

Яскравим прикладом системи культивування образу військового стала радянська мілітарна пропаганда 30-х рр. XX ст., спрямована впливати не лише на пересічне цивільне населення, а перш за все, на власні збройні сили для перетворення їх також на ідеологічний чинник будь-якої експансії. І одним з найважливіших способів поширення пропаганди була, безумовно, військово-політична періодика, яка зіграла врешті неоднозначну для Червоної армії роль на початку другої світової війни.

У вітчизняній науковій літературі доволі слабо відображено питання еволюції образу військового як соціального образу у військовому друці в період ескалації конфлікту в Європі в 1939 році. Переважно в російських виданнях розглядається історія преси, зокрема у довоєнний час та під періоду радянсько-німецької війни 1941–1945 рр. Між тим, аналіз радянської військової періодики означеного періоду дозволяє прослідкувати як соціальний образ бійця Червоної армії набував якісно нових рис.

Тож у даній статті метою є розгляд процесу формування образу військового на основі матеріалів окремих видань радянської військової періодики у період розгортання військової експансії СРСР в кінці 1930-х рр.

Військовий друк означеного періоду вирізняється багатоманітністю видань різного характеру: від звичайних армійських газет до політичних видань для командного та військово-політичного складу РСЧА і ВМФ СРСР. Серед провідних слід назвати газети «Красная Звезда», «Красный флот», «На страже» тощо. Серед військово-політичних видань треба виділити «Пропагандист и агитатор РККА». Усі означені видання мали схожу структуру та наповненість, тож джерельною базою виступають матеріали, розміщені в газеті «Красная Звезда» та періодичному виданні «Пропагандист и агитатор РККА», що містить значний матеріал стосовно всіх аспектів формування соціального і політичного образу радянського солдата у цей період.

Пересічне населення завжди ототожнювало образ військовика з необхідною системою суспільного захисту, з державою як обов'язковим гарантом забезпечення та захисту громадян. Водночас, формування образу людини у військовій формі як позитивного прикладу для наслідування стало невід'ємною рисою політичної пропаганди Радянського Союзу. Для останньої цей образ є найнеобхіднішим елементом процесу формування колективної свідомості, оскільки він використовується для перетворення частини населення, вдягнутої у військову форму, на механізм примусу стосовно іншої частини населення, яка, у свою чергу, повинна сприймати подібний примус, навіть насилля, як належне, а також для спроби об'єднання різних категорій суспільства на фоні реальної чи штучної зовнішньої загрози.

У тоталітарних системах, зокрема й у радянській, першої половини XX століття, усвідомлення образу ідеального воєка, героя нової революційної робітничо-селянської армії прививалося та насаджувалося штучно вже з 1920-х років, адже питання війни і витрат на війну серед «політично неспікованого» пересічного населення викликало скоріш алергічну реакцію, зумовлену першою світовою та громадянською війнами. А процес зміцнення кордонів новоствореної соціалістичної держави разом з ідеєю просування світової революції були дуже актуальними проблемами для радянської влади. Більшовикам необхідна була ідеологічна парадигма,

за допомогою якої мала відбуватися мілітаризація країни. Утворення і культивування образу військового у суспільстві, серед різних соціальних груп виявилось об'єктивним фактором у підготовці до боротьби пролетаріату проти експлуататорського класу у всьому світі. Особливо це стало актуальним напередодні війни та під час Польської кампанії 1939 р. Слід було показати, що борець Червоної армії є солдатом з високими морально-етичними якостями, на противагу солдатам іноземних армій (О некоторых вопросах воспитания молодых бойцов, 1939: 42–45).

Програмування потрібної для радянського політичного режиму 1930-х рр. реакції суспільства в цілому та окремого індивідуума на ймовірну зовнішню загрозу було настільки потужне, що пересічне населення втрачало відчуття межі необхідного захисту і потреби у такому захисті. Наслідком стало оформлення добре пропіареної ідеї зразкового та позитивного образу військового, мужнього, відданого батьківщині, рішуче нещадного до ворога, що можна вважати одним з ключових досягнень тоталітарної системи. Це досить добре відображається у військових періодичних виданнях кінця 1930-х рр. (Мужество, героизм, великая преданность родине, 1939: 39–41).

Звісно, подібний стан речей не окреслився лише внаслідок політичних потуг окремих лідерів країни чи результату лише дії певної пропагандистської системи. Бажання тримати зброю, здійснювати примус, домінувати (або можливість бути причетним до цього) має глибоке історичне, соціальне, психологічне та гендерне підґрунтя. Наприклад, жінка у маскулінному суспільстві асоціювала ідеальний тип чоловіка саме з воїном, не стільки як з професіоналом із захисту державних інтересів, скільки із захисником її самої, власної родини. З іншого боку, образ військового – це образ вільної людини, оскільки лише вільна особа мала монополію на зброю, а відповідно і на певну долю влади. Однак, як для нацистського режиму в Німеччині, так і для радянської системи культивування та піднесення образу військового було необхідне не лише для збереження особистої влади, але й для досягнення домінації глобальних ідеологічних принципів, які пересічне населення мало сприйняти позитивно і свідомо. Тому вельми важливою рисою політичної пропаганди було те, що образ військового представлений вже не офіцером, як раніше (що символізувало аристократичні ідеали), а звичайним солдатом-визволителем, символом цілого народу-визволителя. Даний образ особливо активно трансливався на плакатах у вересні 1939 року (Красная звезда, 1939: 1). Це мало б показати позитивну відмінність нової, революційної, радянської влади від попередньої, експлуататорської системи (Леонтьев, Крутовский, 1939: 34–38). Дуже добре це проявилось у новітній народній творчості, зокрема у сказаннях такої собі народної авторки Марем'яни Голубкової (Сила храбрая, красноармейская, 1939: 3).

Ілюстрування єднання робітників чи колгоспників з солдатом-визволителем з радянських плакатів кінця 1930-40-х рр. мали величезне ідеологічне значення, оскільки повинні були відображати не лише єднання армії з народом, але й зауважувати на неперервному зв'язку поколінь борців за народні інтереси і мирного життя (URL: <https://gallerix.ru/storeroom/197397752>

8/N/1854016199). Особливо це стосувалося історико-політичного обґрунтування зовнішньої агресії щодо інших країн (Ярославский, 1939: 5–11; Стогов, 1939: 16–19).

У ході побудови у радянській державі тоталітарного режиму образ військового все більше стає своєрідним брендом серед інших ідеалів суспільства. Він проникає в усі сфери життя, стає невід'ємною рисою суспільної свідомості, масової культури країни, яка знаходиться або у стані перманентної війни, або підготовки до широкомасштабної агресії, або ж, наприклад, збереження пам'яті про війну, про поразки чи перемоги. Таким чином, образ військового протиставляється вже іншим «мирним» професіям. Вагома фраза «Есть такая профессия – Родину защищать» з радянського кінофільму 1971 року є одним з прикладів успішності тривалої роботи пропаганди, героїзувала образ бійців Червоної армії, що вибудовувала тогочасне глобальне відчуття батьківщини. Тож пересічному глядачеві, мабуть, не видавалося дивним, що промовляється ця фраза з чітким усвідомленням потенційних кордонів своєї країни російським російським червоним командиром на території Середньої Азії. Проте таке усвідомлення насаджувалося значно раніше, про що свідчить захоплена фраза зі статті про бої з польськими військами в 1939 році: «...Как истинный патриот своей родины, боролся против польских панов пулеметчик т. Челноков. Он без промаха разил польских шляхтичей, оказавших сопротивление на улицах города Гродно...» (Леонтьев, Крутовский, 1939).

Тож будь-яка агресія стосовно інших держав або внутрішніх політичних опонентів мала сприйматися як абсолютно нормальне явище, навпаки, вітатися як акт визволення і публічно підтримуватися. Це яскраво проявилось у обґрунтуванні війни проти Польщі або Фінляндії (Красная звезда, 1939: 3). Навіть «Піонерська правда» друкувала героїчні історії про боротьбу бійців та командирів Червоної армії з польськими «підлими бандами» (С честью и со славой, 1939).

Цілком логічно, що для правильного розуміння політики держави та усвідомлення свого соціального образу бійці мали бути відносно освічені та ідейно виховані, а відтак, безумовно віддані революційній справі боротьби за мир у всьому світі та комуністичні ідеали. Саме на реалізацію цього була спрямована радянський військово-політична періодика.

Напередодні та під час збройних конфліктів у цей період, прямо чи опосередковано ініційованих СРСР, військова преса продовжувала бути одним з головних поширювачів соціалістичної реальності. У 1939–1940 рр. у редакціях провідних радянських газетах, зокрема й у військовій «Красной Звезде» було створено відділ пропаганди (Овсепян, 1996). Це значно підсилило позиції військово-політичного друку і зумовило посилення політичного контролю над процесом формування образу вояка радянської армії, особливо щодо самих же солдат, для їх правильного розуміння «історичного моменту».

Безпосередній огляд військових видань початку нової світової війни дозволяє виділити декілька основних напрямів, що визначали структуру видань та мали сприяти вихованню солдат.

У військових газетах та військово-політичних виданнях крім висвітлення власне успіхів бойовій і політичній підготовці обов'язково розміщувалася інформація про діяльність радянського та партійного керівництва, вищих органів влади, досягнення у народному господарстві, загальна ситуація по країні тощо (Гарштейн, 1939: 47–48). Це повинно було створити у солдат усвідомлення величності і близькості батьківщини.

Другим обов'язковим елементом було висвітлення міжнародної ситуації та місце СРСР серед інших країн, що з одного боку, мало ознайомити читачів з дружніми та ворожими політичними режимами світу, але з іншого – мало показати значимість окремого червоноармійця чи то червонофлотця як учасника світового процесу, відчутти себе частиною великої армії-визволительки (Ленинсько-сталинський принцип мирного сосуществования Советского государства и капиталистических стран, 1939).

Нарешті, досить цікавим матеріалом є статті, в яких замальовується образи військових вождів радянської держави з елементами їх міфологізації. Образ вождів для населення продукувалися у вигляді героїв нових сказань, легенд. Керівники партії та Радянського Союзу набували рис епічних героїв, яких ставили в один ряд з билинними богатырями давнини. У військових політичних періодичних виданнях містилися матеріали «народних» пісень, інших видів усної творчості з усіх радянських республік про вождів партії та Союзу (Корабельников, 1939: 39–45).

Отже, процес формування образу військового, добре відображений в радянській військово-політичній періодиці на початку другої світової війни слід характеризувати за кількома критеріями.

По-перше, цей образ формувався, виходячи з потреб тогочасної зовнішньої та внутрішньої політики радянської держави і відображав усі претензії радянської системи на світове панування. Завданням військової преси було змалювання успіхів у створенні образу особливого, відмінного від західної моделі солдата. Продовжується тенденція героїзації бійця революційної армії, акцентується увага на зв'язку поколінь, здійснюється порівняння з героями минулого, навіть

з билинними богатырями. Це вказує на спроби доведення законності претензій на всю військову історичну спадщину, на всі ті території, які були колись завойовані російською армією (всупереч самої більшовицької позиції про несправедливий і загарбливий характер війн, що вела колись російська царська армія).

По-друге, виходячи з тогочасного історичного визначення цього періоду вибудовувався образ бездоганного бійця з чітким усвідомленням своєї історичної місії визволителя, переможця, оскільки війни, в які вступав СРСР в 1939 року апіорі визначалися законними, справедливими з точки зору більшовицького догмату про війни справедливі і несправедливі.

По-третє, слід враховувати тогочасні суспільні вимоги до образу військового в радянській свідомості як пересічного громадянина, так і самого військовика, які, в свою чергу, формувалися під значним впливом пропаганди, що мало важливе значення як для самої Червоної армії, так і для суспільства. Загальний суспільний образ непереможної армії, бездоганного бійця Червоної армії поступово посилювався, певним чином об'єднував в одне ціле образи вождів партії та країни з образом звичайного солдата, що стало частиною міфологізації радянської реальності.

Усі вищезазначені положення дають можливість зауважити, що військово-політичний друк кінця 1930-х рр., в умовах розгортання військових конфліктів, хоч і доволі стандартизований, на той час успішно виконував свою роль у процесі побудови стійкого суспільного образу радянського військового. Уже в цей час спостерігається певна еволюція образу військового. Суспільний образ бійця революційної Червоної армії трансформується в образ воїна-визволителя, захисника миру в усьому світі. Радянська військова пропаганда, зокрема й військово-політична періодика, попри очевидну експансійну політику СРСР, доводила населенню країни та іншим країнам, що така агресія є справедливою і законною, а солдати Червоної Армії вже виконують величну місію звільнення трудящих від експлуататорів. У цьому чітко спостерігається традиційне для імперії усвідомлення своєї месіанської ролі в світі, на основі якого і вибудовувалася новий за формою, але старий за сутністю суспільний образ військового.

Література:

1. URL : <https://gallerix.ru/storeroom/1973977528/N/1854016199>
2. Войны справедливые и несправедливые. *Пропагандист и агитатор РККА*. 1939. № 21. С. 19–27. URL: <https://www.oldgazette.ru/lib/propagit/17/05.html>
3. Гарштейн С. Новое в стахановском движении. *Пропагандист и агитатор РККА*. 1939. № 21. С. 47–48. URL: <https://www.oldgazette.ru/lib/propagit/21/11.html>
4. Корабельников Г. Образ Сталина в народной поэзии. *Пропагандист и агитатор РККА*. 1939. № 23. С. 39–45. URL : <https://www.oldgazette.ru/lib/propagit/23/12.html>
5. Красная звезда. 1939. 15 марта. № 60 (4210). С. 1. URL : <http://elib.shpl.ru/ru/nodes/25219-60-15-marta#mode/inspect/page/1/zoom/7>
6. Красная звезда. 1939. 2 декабря. № 275 (4425). С. 3. URL : <http://elib.shpl.ru/ru/nodes/25576-275-2-dek#mode/inspect/page/3/zoom/9>
7. Красная звезда. 1939. 24 сентября. № 219 (4369). С. 1. URL : <http://elib.shpl.ru/ru/nodes/25416-219-24-sen#mode/inspect/page/1/zoom/7>
8. Ленинско-сталинский принцип мирного сосуществования Советского государства и капиталистических стран. *Пропагандист и агитатор РККА*. 1939. № 22. С. 30–35. URL : <https://www.oldgazette.ru/lib/propagit/22/07.html>
9. Леонтьев Ф, Крутовский Н. Красная Армия с честью и славой выполнила свой долг. *Пропагандист и агитатор РККА*. 1939. № 20. С. 34–38. URL : <https://www.oldgazette.ru/lib/propagit/20/17.html>

10. Мужество, героизм, великая преданность родине. *Пропандист и агитатор РККА*. 1939. № 20. С. 39–41. URL : <https://www.oldgazette.ru/lib/propagit/20/18.html>
11. О некоторых вопросах воспитания молодых бойцов. *Пропандист и агитатор РККА*. 1939. № 20. С. 42–45. URL : <https://www.oldgazette.ru/lib/propagit/20/17.html>
12. Овсепян Р. П. История новейшей отечественной журналистики (февраль 1917 – начало 90-х годов). М. : Изд-во Моск. ун-та, 1996. 208 с. URL : http://evartist.narod.ru/text/56.htm#%D0%B7_01
13. С честью и со славой! *Пионерская правда*. 1939. 30 сентября. № 133 (2303). URL : <https://www.oldgazette.ru/pionerka/30091939/index1.html>
14. Сила храбрая, красноармейская. *Красная звезда*. 1939. 1 января. № 1 (4551). С. 3. URL : <http://elib.shpl.ru/ru/nodes/25142-1-1-yanv#mode/inspect/page/3/zoom/8>
15. Стогов К. До последнего дыхания быть преданным своей Родине, своему Народу, своему Правительству. *Пропандист и агитатор РККА*. 1939. № 19. С. 16–19. URL : <https://www.oldgazette.ru/lib/propagit/19/03.html>
16. Ярославский Ем. Кому мы идем на помощь. *Пропандист и агитатор РККА*. 1939. № 19. С. 5–11. URL : <https://www.oldgazette.ru/lib/propagit/19/03.html>

References:

1. Retrieved from : <https://gallerix.ru/storeroom/1973977528/N/1854016199>
2. (1939). Vojny spravedlivye i nespravedlive [Wars are just and unjust]. *Propagandist i agitator RKKK*, No. 21, p. 19–27. URL: <https://www.oldgazette.ru/lib/propagit/17/05.html> [in Russian].
3. Garshtejn, S. (1939). Novoe v stahanovskom dvizhenii [New in the Stakhanov movement]. *Propagandist i agitator RKKK*, No. 21, pp. 47–48. Retrieved from : <https://www.oldgazette.ru/lib/propagit/21/11.html> [in Russian].
4. Korabelnikov, G. (1939). Obraz Stalina v narodnoj poezii [The image of Stalin in folk poetry]. *Propagandist i agitator RKKK*, No. 23, pp. 39–45. Retrieved from : <https://www.oldgazette.ru/lib/propagit/23/12.html> [in Russian].
5. (1939). *Krasnaya zvezda*, 15 marta, No. 60 (4210), p. 1. Retrieved from : <http://elib.shpl.ru/ru/nodes/25219-60-15-marta#mode/inspect/page/1/zoom/7> [in Russian].
6. (1939). *Krasnaya zvezda*, 2 dekabrya, No. 275 (4425), p. 3. Retrieved from : <http://elib.shpl.ru/ru/nodes/25576-275-2-dek#mode/inspect/page/3/zoom/9> [in Russian].
7. (1939). *Krasnaya zvezda*, 24 sentyabrya, No. 219 (4369), p. 1. Retrieved from : <http://elib.shpl.ru/ru/nodes/25416-219-24-sen#mode/inspect/page/1/zoom/7> [in Russian].
8. (1939). Leninsko-stalinskij princip mirnogo sosushestvovaniya Sovetskogo gosudarstva i kapitalisticheskikh stran [Lenin-Stalinist principle of peaceful coexistence of the Soviet state and capitalist countries]. *Propagandist i agitator RKKK*, No. 22, pp. 30–35. Retrieved from : <https://www.oldgazette.ru/lib/propagit/22/07.html> [in Russian].
9. Leontev, F. Krutovskij, N. (1939). Krasnaya Armia s chestyu i slavoju vypolnila svoj dolg [The Red Army has fulfilled its duty with honor and glory]. *Propagandist i agitator RKKK*, No. 20, pp. 34–38. Retrieved from : <https://www.oldgazette.ru/lib/propagit/20/17.html> [in Russian].
10. (1939). Muzhestvo, geroizm, velikaya predannost rodine [Courage, heroism, great devotion to the motherland]. *Propagandist i agitator RKKK*, No. 20, pp. 39–41. Retrieved from : <https://www.oldgazette.ru/lib/propagit/20/18.html> [in Russian].
11. (1939). O nekotoryh voprosah vospitaniya molodyh bojcov [On some issues of educating young fighters]. *Propagandist i agitator RKKK*, No. 20, pp. 42–45. Retrieved from : <https://www.oldgazette.ru/lib/propagit/20/17.html> [in Russian].
12. Ovsepyan, R. P. (1996). Istoriya novejshej otechestvennoj zhurnalistiki (fevral 1917 – nachalo 90-h godov) [History of the latest domestic journalism (February 1917 – early 90s)]. М. : Izd-vo Mosk. un-ta, 208 s. Retrieved from : http://evartist.narod.ru/text/56.htm#%D0%B7_01 [in Russian].
13. (1939). S chestyu i so slavoju! [With honor and glory!] *Pionerskaya pravda*, 30 sentyabrya, No. 133 (2303). Retrieved from : <https://www.oldgazette.ru/pionerka/30091939/index1.html> [in Russian].
14. (1939). Sila hrabraya, krasnoarmejskaya [The strength is brave, the Red Army]. *Krasnaya zvezda*, 1 yanvarya, No. 1 (4551), p. 3. Retrieved from : <http://elib.shpl.ru/ru/nodes/25142-1-1-yanv#mode/inspect/page/3/zoom/8> [in Russian].
15. Stogov, K. (1939). Do poslednego dyhaniya byt predannym svoej Rodine, svoemu Narodu, svoemu Pravitelstvu [Until your last breath, be loyal to your Motherland, your People, your Government]. *Propagandist i agitator RKKK*, No. 19, pp. 16–19. Retrieved from : <https://www.oldgazette.ru/lib/propagit/19/03.html> [in Russian].
16. Yaroslavskij, Em. (193). Komu my idem na pomosh [Who are we going to help]. *Propagandist i agitator RKKK*, No. 19, pp. 5–11. Retrieved from : <https://www.oldgazette.ru/lib/propagit/19/03.html> [in Russian].

Стаття надійшла до редакції 16.06.2021
The article was received 16 June 2021